

Temamøde

Små børns seksualitet

Guide til afholdelse af temapersonalemøde

Respekt for Grænser

Indhold

s. 3	Indledning
s. 3	Formål
s. 4	Mødets form
s. 4	Varighed
s. 4	Før Mødet
s. 4	Under mødet
s. 6	Efter mødet – det videre arbejde
s. 7	Bilag 1 - Vidensbank
s. 9	Bilag 2 - Forslag til spørgsmål:
s. 10	Bilag 3 – Forældrebrev
s. 11	Bilag 4 – Cases til Børnehave
s. 12	Bilag 5 – Cases til dagpleje/vuggestue

Indledning

Temamødet skal ses som en ramme, hvori I som personalegruppe kan drøfte børns seksualitet på en god og tryk måde. Daginstitutionen er en af barnets vigtigste læringsarenaer, og derfor er det afgørende, at personalet har både viden om og erfaring med at skabe trygge og positive rammer og muligheder for børns kropslige udvikling, leg og selvværd.

Foruden en skabelon til afholdelse af temamødet, tilbyder materialet en række bilag, blandt andet en vidensbank, hvor I kan hente inspiration til det videre arbejde, f.eks. i forbindelse med udarbejdelsen af den styrkede pædagogiske læreplan. I bilagene finder I desuden et forælderbrev, med hvilket I kan orientere forældregruppen om jeres pædagogiske arbejde med børns seksualitet og kropslighed.

Drøftelser om børns seksualitet bør ske årligt, således det bliver en integreret og naturlig del af personalegruppens måde at være sammen med børnene på, og man dermed kan forebygge uheldige situationer, misforståelser eller krænkende oplevelser.

Uddrag fra dagtilbudsloven

§ 7. Dagtilbud skal fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem trygge og pædagogiske læringsmiljøer, hvor legen er grundlæggende, og hvor der tages udgangspunkt i et børneperspektiv.

Stk. 3. Børn i dagtilbud skal have et fysisk, psykisk og æstetisk børnemiljø, som fremmer deres trivsel, sundhed, udvikling og læring.

Formål

Det skaber tryghed for både det pædagogiske personale, forældrene og børnene, når institutionen har en fælles pædagogisk praksis i forhold til børns seksualitet og seksuelle lege. Her spiller ledelsen en stor rolle i at gå forrest og sætte køn, seksualitet og kropslighed på dagsordenen som en lige så vigtig del af den pædagogiske faglighed som f.eks. måltider, bevægelse og sprogstimulering. De overordnede mål for temamødet er:

- At opnå en faglig praksis med fælles værdigrundlag og viden
- At understøtte et arbejdsmiljø, hvor det er naturligt at diskutere og reflektere over måden, vi arbejder med børns seksualitet på
- At blive klædt på til at håndtere situationer, hvor noget vækker bekymring

Det kan være en fordel inden mødet at gøre sig nogle overvejelser i forhold til, om man ønsker specifikke udfald fra mødet (fx særlige aftaler i forhold til det fremadrettede arbejde), eller om man blot ønsker åbne drøftelser.

Mødets form

Materialet er tænkt sådan, at den pædagogiske leder faciliterer mødet med udgangspunkt i PowerPoint præsentationen.

Der er indlagt gruppearbejde undervejs, hvor det pædagogiske personale får mulighed for at sætte ord på deres tanker og spørgsmål i forbindelse med børns seksualitet og seksuelle lege.

Varighed

Ca. 1-2 timer afhængigt af, hvad I inkluderer i oplægget.

Før Mødet

Herunder følger en tjekliste til før mødets start:

- 1 Kig slidesene igennem.** Hvad er relevant og vigtigt for netop dette møde? Slet evt. de slides, som I ikke ønsker at gennemgå.
- 2 Orienter dig** i Hovedvejledning for Respekt for Grænser (Link)
- 3 Udsend materiale.** Følgende materiale kan med fordel udleveres/udsendes til personalegruppen i god tid forud for mødet, således man hver især har nået at gøre sig nogle tanker om, hvad man gerne vil have ud af mødet.
Pjece: "Små Børns Seksualitet", Sundhed, Børn og Unge, 2019
Folder: "Børns seksualitet", Sex og Samfund, 2020
- 4 Powerpoint-præsentationen:**
  - Orienter dig i noterne til de forskellige slides i PowerPoint præsentationen
  - Tilret dagsordenen
  - Sorter i spørgsmålene på slide 25. Hvilke er relevante for jer?
  - Udvælg de cases (bilag 4 eller 5), som du finder relevante. Det kan være en god ide at printe dem ud til det antal af grupper, der er. Alternativt kan de indsættes i slide 15.
- 5 Grupper:** Overvej om grupperne skal dannes på forhånd. Det er optimalt, at der er max fire personer i hver gruppe.
- 6 Tidsramme:** Overvej på forhånd tidsrammen, og hvor længe I vil bruge på gruppearbejde.

Under mødet

Denne vejledning viser, hvordan du trin for trin kan facilitere et temamøde. Materialet er tænkt som inspiration, og det er op til den enkelte leder at sortere i, hvad der er væsentlige og relevant for netop jeres personalegruppe. Det kan også være, at der har været en særlig episode, som ligger til grund for mødet. Følgende trin for trin-guide er en inspiration til, hvordan mødet kan afholdes, og hvad det kan indeholde.

Indhold	Noter	Materiale
Velkomst	Lederen byder velkommen. Mødes indledes med en kort snak med sidemanden i et par minutter efterfulgt af fælles opsamling. Noter evt. inputs ned i stikord, så du til sidst kan følge op på, om I har været rundt om nogle af de mest relevante forventninger til mødet.	Slide 1 + 2
Dagsorden	Ret gerne dagsordenen til, så den passer til jeres behov.	Slide 3
Forebyggelse	Formål med dagen - Derfor sidder vi her i dag. Hvad er det for en tilgang vi har til forebyggelse?	Slide 4 + 5
Små børns seksualitet	Slides om barnets seksualitet gennemgås i plenum. Herefter en kort drøftelse ift. om der er noget, der undrer eller kræver yderligere opmærksomhed. Bekymringsbarometeret er indsat i slidesene og kan også være et godt udgangspunkt for en drøftelse.	Slide 6-14 > Bekymringsbarometer
Gruppearbejde om Cases	Udvælg cases fra bilag 4/5. Inddel personalet i grupper, og bed dem udvælge én case og herefter forholde sig til, hvordan de vil gribe situationen an. Grupperne fremlægger: <ul style="list-style-type: none"> • hvilken case de har valgt • deres overvejelser ifm. Handlingerne Alternativt kan du udvælge én eller to cases på forhånd, som alle arbejder med	Slide 15 Bilag 4 (børnehave) eller 5 (vuggestue/ dagpleje)
Handleveje	Hvad gør vi, hvis vi får en bekymring, mistanke eller konkret viden? Det vigtigste er at understrege, at kommunikationen altid går opad til en leder og aldrig "til siden" til kolleger eller forældre.	Slide 16-21
Respekt for grænser – organisering	En ganske kort gennemgang af Børn og Unges beredskab ift. seksuelle krænkelser	Slide 22
Tavshedspligt og Underretningspligt	En gennemgang af tavshedspligten og den skærpede underretningspligt.	Slide 23-24 > Video om underretningspligt
Gruppearbejde om cases	Udvælg relevante spørgsmål til drøftelse Inddel personalet i mindre grupper. Bed grupperne om at drøfte spørgsmålene og notere de vigtigste pointer ned. Alle grupper fremlægger deres vigtigste pointer.	Slide 25 Bilag 2 (Hvis man ønsker at printe det ud)
Fælles afslutning	Genbesøg de forventninger, der blev talt om ved mødets start. Blev disse indfriet? Er der noget, der skal følges op på? Noget der skal arbejdes videre med? Se evt. punkterne herunder, hvor der er forslag til, hvordan man kan arbejde videre med hhv. forældre, børn og personale.	Slide 26

Efter mødet – Det videre arbejde

Leder:

Tag et kig på den lokale beredskabsplan for seksuelle overgreb. Skal denne opdateres? I så fald bør jeres arbejdsmiljørepræsentant inddrages. På Socialstyrelsens hjemmeside kan man finde meget brugbart materiale ift. at udforme en lokal beredskabsplan samt politik på området. **Socialstyrelsen – materialer og redskaber**

Personalet:

- Hvad vil I gerne arbejde videre med?
- Hvad vil I gerne vide mere om?
- Skal der formuleres et fælles værdisæt?
- Orienter jer på Sex og Samfunds hjemmeside om seksualitet i barndommen

Forældrene:

- Orienter gerne forældrene om det pædagogiske arbejde med børns kroppe og seksualitet. Medsend pjecen **"Små børns seksualitet"** og/eller pjecen **"Seksualitet i Barndommen"**, samt forældrebrevet i bilag 3. Det kan også være en ide at vedlægge bilag 1 (vidensbanken), hvor forældrene kan finde inspiration til højtlesning med deres børn.
- Overvej om forældrebestyrelsen/forældrerådet skal involveres i arbejdet med børns kroppe, seksualitet og grænser. Her kan en tilpasset udgave af slidesene benyttes, ligesom forældrene kan præsenteres for udvalgte cases, for at give dem en indsigt i, hvilke situationer personalet eksempelvis skal begå sig i.

Børnene:

Børns seksualitet, kroppe og grænser er en integreret del af det pædagogiske arbejde med børn og bør altid være en del af vores trivselsarbejde. Det kan dog også være spændende at sætte det på dagsordenen og have konkrete temaer, hvor børnene i samarbejde med de voksne arbejder med krop, leg og grænsesætning.

Eksempler:

- Højtlesning af bøger med relevant indhold – snakke med børnene om, hvad de ser og hører og bliver nysgerrige på (se bilag 1 for eksempler på gode bøger)
- Læringskasser fra Center for Læring "Små børns seksualitet"
- Find inspiration til lege og aktiviteter i **"Børns seksualitet", Sex og Samfund, 2020**

Bilag 1 - Vidensbank

Til fagfolk og forældre

Pjece: **"Små Børns Seksualitet"**, Sundhed, Børn og Unge, 2019

Denne pjece er tiltænkt samarbejdet med forældrene

Folder: **"Børns seksualitet"**, Sex og Samfund, 2020

Forælderfolder: **"Seksualitet i barndommen"**, Sex og Samfund, 2019

Bog **"Må vi lege doktor"?** Anna Louise Stevnhøj, FADL'S Forlag, 2014

Bog: **"Børn og seksualitet"**, Anna Louise Stevnhøj og Mimi Strange, Hans Reitzels Forlag, 2016

Pjece: **"Den professionelle tvivl"**, Socialstyrelsen

Hjemmeside: **Sex og Samfund - Seksualitet i barndommen**

Materialer og pjecer: **Lige muligheder for drenge og piger** – målrettet det pædagogiske arbejde med køn

Højtlesning for børn¹

Alle mine følelser, Holde Kreul, Klematis, 2012. Meget fin og smukt illustreret bog, som lægger op til gode samtaler om at udtrykke og håndtere følelser.

Alle har en bagside, Anna Fiske, Lamberth, 2015. Sjove illustrationer af hvordan alle kroppe kan så meget forskelligt og ser ud på så mange forskellige måder.

Bare numser, Annika Leone & Bettina Johansson, Carlsen, 2020. Sjov, spændende og smukt illustreret bog om modige Mira, der ser en masse forskellige kroppe i svømmehallen, og lærer at springe i det dybe vand, da hun redder sin far fra en pinlig situation.

Bogen om at få søskende, Maria Frensborg & Maija Hurme, Turbine, 2020. Noa skal have en lillesøster- eller bror, og har mange spørgsmål om babyer, i denne smukt illustrerede højtlesningsbog.

Din fantastiske krop, Sigrun Danielsdóttir & Björk Bjarkadóttir, Turbine, 2015. Rigtig fin bog om alt det, kroppen kan, og hvor vigtigt det er, at lytte til den og passe på den.

En mave fuld af hemmeligheder, Pimm van Hest & Nynke Talsma, Turbine, 2013. Fine beskrivelser af, hvordan man kan komme til at holde på nogle hemmeligheder, fordi man er bange for at få skældud. Og en lettelse når de voksne så ikke bliver sure.

Hej med dig, Bjørn. En historie om at være sig selv, Jessica Walton, Høst & Søn, 2016. Billedbog om Bjørnen Bertram, der hellere vil være Bella Bjørn, og som bliver bange for hvad venen vil sige til det.

Hur Lotta blev till, Ka Schmitz-Wicht & Cai Schmitz-Weicht, For All Genders. Skøn lille bog på svensk om hvordan Lottas far fik Lotta.

¹Denne liste er udformet af Sex og Samfund

Hr. Pølle. Hvordan Oscar lærte at gå på toilettet, Birgitte Meldgaard Larsen & Claus Riis, Pressto Aps, 2015. Fin og sjov fortælling om Oscar, der helst vil lave lort i sin ble – indtil hans lort, Hr. Pølle, siger at den bliver mast i bleen, og vil ned i toilettet og ud i kloakken til sine pølle-venner.

Julian er en havfrue, Jessica Love, Jensen & Dalgaard, 2018. Utroligt smukt illustreret bog om Julian, der vil være en ligeså smuk havfrue, som dem han ser til karneval.

Kroppens ABC, Lina Boozon Ekberg et al. (red.), OLIKA Förlag, 2017. Farverig svensk bog med sjove og overraskende perspektiver på kroppen.

Kenny og barbierne, Pija Lindenbaum, Rabén & Sjögren Bokförlag, 2007. Ærlig og fin fortælling om Kenny, der føler sig lidt i klemme, fordi han både vil lege med Barbie og spille forbod i børnehaven.

Mila har to senge, Judith Koppens & Anouk Nijs, Turbine, 2014. Fin billedbog for de mindste om Mila, der bor 2 dage hos sin mor, og 2 dage hos sin far, og som synes det er dejligt begge steder.

Min krop er min egen! Dagmar Geisler, Klematis, 2011. Fin bog til at forklare børn om retten til egen krop. Viser gennem forskellige situationer, hvordan noget berøring kan være rart og andet ikke.

Pludselig søskende, Anja Hintz, Forlaget Carlsen, 2014. Fint illustreret bog om hvordan det kan føles når ens forælder får en ny kæreste, der har børn – og man pludselig får nye søskende.

What makes a baby, Cory Silverberg & Fiona Smyth, Seven Stories Press, 2016. Meget fin normkreativ bog om hvordan børn bliver til. OBS: Fås i svensk oversættelse på OLIKA Förlag.

Bilag 2 - Forslag til spørgsmål²

- Er der (uudtalte) regler for børnenes nøgenhed?
- Hvordan orienteres nye medarbejdere og forældre om eventuelle politikker for børnenes kropslige lege?
- Er der forskel på, hvad mandlige og kvindelige medarbejdere må med børnene? (obs på kommunens holdning)
- Har vi her på institutionen den nødvendige viden om børns seksualitet?
- Fysiske rammer/Indretning. Er der noget ved indretningen af jeres institution, der kalder på en opmærksomhed?
- Hvornår, hvor og hvor længe er det i orden, at voksne er alene med børn?
- Er det i orden at give børn kram? Kys?
- Er det ok at lege "doktorlege" her?
- Hvordan snakker vi om børns seksualitet? Hvilke ord bruger vi?
- Hvordan håndterer og snakker vi om det, hvis et barn har en seksuelt grænseoverskridende adfærd?
- Hvordan håndterer vi det, hvis vi oplever, at en voksen udviser en grænseoverskridende adfærd overfor et barn?
- Hvordan fortæller vi forældrene og andre samarbejdspartnere om vores normer for adfærd og omgangsformer?
- Hvordan vil vi sikre omsætningen af de fælles normer i praksis således, at alle her på stedet kender til de fælles normer for adfærd og omgangsformer?

² Spørgsmålene er lavet med inspiration fra Sex og Samfund

Bilag 3 – Forældrebrev

Kære forældre,

Som et led i vores pædagogiske arbejde med børnene har vi på et temamøde i personalegruppen for nyligt drøftet børns seksualitet og seksuelle lege.

Dagtilbudsloven beskriver, at formålet med dagtilbud er, at ”fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse”, og det omfatter også seksualitet, kropslighed, sanselighed og grænsesætning. Det betyder, at daginstitutioner har en vigtig rolle i at skabe trygge læringsmiljøer, hvor barnet kan opleve sin kropslige trivsel og udvikling som en integreret del af sin opvækst.

I kan læse mere om børns naturlige nysgerrighed i pjecen ”**Små Børns Seksualitet**”, **Sundhed, Børn og Unge, 2019** samt på **Sex og Samfunds hjemmeside om Seksualitet i barndomme**.

Vedhæftet er en oversigt over gode bøger til højtlesning med jeres barn.

Hvis I har spørgsmål, er I velkomne til at vende det med personalet eller den pædagogiske leder.

De bedste hilsner
Det pædagogiske personale

Bilag 4 – Cases til Børnehave³

Case 1

Lia's mor kommer og siger, at hun lige har fundet Lia i puderummet med bukserne nede, der var også tre andre børn, der heller ikke havde bukser på. Lia's mor er meget ophidset og er bange for, om børnene har forgrebet sig på hinanden.

Hvad gør du?

Case 2

I får til opgave at lave et fælles inspirationskatalog til aktiviteter, der giver børn mulighed for at undersøge sin krop.

Hvilke aktiviteter skal fremgå af jeres katalog? Begrund gerne hvorfor.

Case 3

Yasmin på 5 år rører ofte sig selv i skridtet i børnehaven eller gnider underlivet imod kanter. Indimellem oplever I, at hun trækker sig helt ind i sig selv af nydelse og bliver rød i hovedet. Det sker gerne, når børnene hører historier, spiser mad eller har samling. De andre børn er begyndt at bemærke det og driller hende.

Hvad gør I?

Case 4

Du bliver kontaktet af et forældrepar, da de ikke synes, det er okay at børnene i børnehaven, om sommeren, får lov til at bade uden tøj på på legepladsen. De vil gerne have børnehaven til at lave nogle retningslinjer for, hvad børnene må og ikke må.

Hvad vælger du at gøre?

Case 5

I har fået udleveret en bog med titlen "Børn er bare nysgerrige", som sætter fokus på børns sunde seksuelle udvikling. Under gennemgangen af materialet finder I ud af, at I, i personalegruppen har meget forskellige holdninger til, hvad der er naturligt for de 3-6-årige, og at I har forskellige handlekompetencer i forhold til at understøtte børns sunde seksuelle udvikling.

*Hvordan vil I gribe det professionelt an?
Hvordan kan I bruge hinanden og jeres leder i forhold til dette?*

Case 6

Peter og Pia på 3 og 4 år leger meget sammen. På det sidste er de begyndt at udforske hinanden, ved at lege "doktor". I ved, at Peter og Pia også leger sammen privat.

Hvordan forholder I jer til det?

³ Cases er inspireret af materiale fra Aalborg kommune: Børn er bare nysgerrige

Bilag 5 – Cases til dagpleje/vuggestue⁴

Case 1

I er ved at gøre klar til børnenes middagslur, og er egentlig lidt presset på tiden. Pludselig begynder Sofie og Kasper at rende rundt i lokalet uden ble på, de vender hovedet nedad og numsen opad imens de griner, og peger på hinanden, de andre griner også.

Hvad gør I? Begrund gerne hvorfor?

Case 2

Et forældrepar har henvendt sig til en af jer, da deres barn på 2 år, er meget fikseret på sin tissemand, når han skal på toilettet og i bad. Især moderen synes det er grænseoverskridende, og har forsøgt, at få ham til at holde op med det. De har nu spurgt en af jer til råds om, hvad de skal gøre?

Hvilket råd ville I give til forældrene? Og hvorfor?

Case 3

I sidder til en fælles samling og læser en bog for de største børn omkring dyrene i Afrika. Pludselig spørger Julie om der også findes pige og drenge giraffer ligesom pige og drenge mennesker? Da en af jer svarer ja, spørger Julie igen om, hvorfor der er forskel på piger og drenge.

Hvilket svar ville I give Julie og de andre børn?

Case 4

I får til opgave at lave et fælles inspirationskatalog til aktiviteter, der giver børn mulighed for at undersøge sin krop.

Hvilke aktiviteter skal fremgå af jeres katalog? Begrund gerne hvorfor.

Case 5

Flere af jer, har indført børnemassage inden spisning, hvor børnene får lov til at massere hinanden på kroppen. En forælder har spurgt jer om, hvorfor det egentlig er så godt, at børn rører ved hinanden?

Hvad vil I svare denne forælder? Og hvorfor?

Case 6

I har fået udleveret en bog med titlen "Børn er bare nysgerrige", som sætter fokus på børns sunde seksuelle udvikling. Under gennemgangen af materialet finder I ud af, at I, i personalegruppen har meget forskellige holdninger til, hvad der er naturligt for de 0-2-årige, og at I har forskellige handlekompetencer i forhold til at understøtte børns sunde seksuelle udvikling.

Hvordan vil I gribe det professionelt an? Hvordan kan I bruge hinanden og jeres leder i forhold til dette?

⁴Cases er inspireret af materiale fra Aalborg kommune: Børn er bare nysgerrige